

METODICKÉ DOPORUČENÍ

O ŘEŠENÍ SITUACÍ SPOJENÝCH S PORANĚNÍM OSTRÝMI PŘEDMĚTY VE ZDRAVOTNICTVÍ A PREVENCI JEJICH VZNIKU

Obsah:

1. Účel metodického doporučení
2. Vymezení základních pojmů
3. Hodnocení a eliminace rizik při poranění ostrým předmětem
4. Hlášení poranění ostrým předmětem
5. Školení personálu
6. Používání bezpečnostních pomůcek
7. Reakce na poranění ostrým předmětem a následná opatření
8. Konkrétní postupy v případě poranění ostrým předmětem
9. Přílohy

1. Účel metodického doporučení

Pracovníci ve zdravotnictví jsou vystaveni riziku poranění ostrými předměty. Tato poranění nelze brát na lehkou váhu, jelikož se pracovníci mohou nakazit patogeny, které se přenáší krví a jinými tělními tekutinami, například viry, bakteriemi, houbami a dalšími mikroorganismy. Mezi nejběžnější rizika patří virus lidské imunodeficiency (HIV), hepatitida B (HBV) a hepatitida C (HCV), v úvahu je však nutno brát také více než dvacet dalších onemocnění.

V Evropské unii se každoročně ostrým předmětem poraní přibližně jeden milion zdravotnických pracovníků. Perkutánní poranění způsobené ostrým předmětem, jež je kontaminován infikovanou krví pacienta, představuje nejčastější způsob, kterým k infekci krví přenosnými a tudíž i potenciálně smrtelnými chorobami dochází. Mezi vysoce rizikové činnosti patří odběry krve, zavádění intravenózní kanyly a perkutánní injekce. Jen nepatrné množství infikované krve může vést k život ohrožující infekci. Pro ilustraci, množství krve pro nákazu hepatitidou B se pohybuje v nanolitrech a pro nákazu virem AIDS postačí pouhý jeden mililitr krve.

Organizace sociálních partnerů HOSPEEM (Evropské sdružení nemocničních a zdravotnických zaměstnavatelů, oborové organizace zastupující zaměstnavatele) a EPSU (Evropská federace odborových svazů veřejných služeb, evropská odborová organizace) iniciovaly vznik **Směrnice 2010/32/EU o prevenci poranění ostrými předměty v nemocnicích a ostatních zdravotnických zařízeních**. Cílem Směrnice je omezit počet poranění ostrými předměty omezit a zajistit tak co nejbezpečnější pracovní prostředí pro všechny kategorie zaměstnanců. Profesní a odborová unie zdravotnických pracovníků, z.s. (POUZP) ve spolupráci s Českou asociací sester o.s. (ČAS) za podpory Unie zaměstnavatelských svazů ČR (UZS), Asociace poskytovatelů sociálních služeb, z.s. (APSS) a Odborového svazu zdravotnictví a sociální péče (OSZaSP) vydávají toto metodické doporučení, které přehledně shrnuje a konkretizuje povinnosti, které ze Směrnice 2010/32/EU vyplývají poskytovatelům zdravotních služeb, zaměstnancům ve zdravotnictví a dalším dotčeným subjektům.

2. Vymezení základních pojmů

Zaměstnanec - je jakákoliv osoba zaměstnaná zaměstnavatelem, včetně stážistů a učňů, ať už pracuje na plný nebo částečný úvazek nebo na dočasnou smlouvu, ve zdravotnictví a s ním přímo spojených službách a činnostech. Zaměstnanec subdodavatele nebo agenturní zaměstnanec také spadá pod tuto dohodu s tím, že subdodavatel nebo agentura nesou odpovědnost zaměstnavatele.

Zaměstnavatel - fyzická nebo právnická osoba či organizace, která je v pracovněprávním vztahu se zaměstnanci, zejména poskytovatelé zdravotních služeb ve veřejném a soukromém sektoru a každé jiné místo, kde jsou poskytovány zdravotní služby nebo prováděny zdravotnické činnosti spadající pod řídicí a kontrolní pravomoc zaměstnavatelů včetně zařízení sociálních služeb ve smyslu §11 odst. 2 písm. b) zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování.

Zástupce zaměstnanců pro bezpečnost a ochranu zdraví při práci je definován podle čl. 3 (d) Směrnice 89/391/EEC o zavádění opatření pro zlepšení bezpečnosti a ochrany zdraví při práci jako kterákoliv osoba volená, vybraná nebo jmenovaná v souladu s národním právem nebo praxí, aby zastupovala zaměstnance tam, kde vznikají problémy vztahující se k ochraně zdraví a bezpečnosti zaměstnanců v práci.

Ostré předměty - předměty nebo nástroje potřebné k provádění určitých zdravotnických činností, jimiž je možné se říznout, píchnout, způsobit si poranění nebo infekci.

3. Hodnocení a eliminace rizik při poranění ostrým předmětem

Prevence expozice je klíčovou strategií pro vyloučení nebo minimalizaci rizika poranění nebo infekcí získaných při práci. Zásadní roli hrají zástupci zaměstnanců pro oblast bezpečnosti a ochrany zdraví při práci (zástupci BOZP jsou dle § 281 předpisu č. 262/2006 Sb. Zákoníku práce volenou osobou za účelem informování a jednání). Dále každý zaměstnanec je povinen dbát podle svých možností o svou vlastní bezpečnost a ochranu zdraví i o bezpečnost a ochranu zdraví osob, kterých se dotýká jeho jednání při práci, v souladu se školením a pokyny, které mu byly poskytnuty zaměstnavatelem.

Zaměstnavatel hodnotí riziko poranění ostrými předměty u svých zaměstnanců minimálně jednou ročně prostřednictvím zástupce BOZP, neboli „odborně způsobilou osobou v prevenci rizik“ (dále jen OZO), jak stanovuje zákon č. 309/2006 Sb. Zaměstnavatel je dále povinen soustavně vyhledávat nebezpečné činitele a procesy pracovního prostředí a pracovních podmínek, zjišťovat jejich příčiny a zdroje, jak je podrobněji stanoveno v § 102, odstavci 1, 2, 3, 4 a 5 Zákoníku práce. Navíc má OZO oprávnění v prevenci rizik v oblasti BOZP vyhledávat a vyhodnocovat rizika dle § 9, zákona č. 309/2006 Sb.

Hodnocení rizik musí zahrnovat určení míry expozice zaměstnanců hrozcím rizikům, vybavenost a způsob organizace práce na jednotlivých pracovištích, existenci postupů pro případ poranění zaměstnance ostrým předmětem, úroveň kvalifikace zaměstnanců a jejich každodenní pracovní podmínky. Zároveň také musí být zohledněn vliv psychosociálních faktorů.

ELIMINACE RIZIK

Pokud výsledky hodnocení rizik odhalí nebezpečí poranění ostrými předměty nebo infekce, je nutné zabránit expozici zaměstnanců těmto rizikům přijetím následujících opatření (v souladu s § 102, odstavcem 5 Zákoníku práce)

- Zrevidovat bezpečné postupy používání a likvidace ostrých předmětů v praxi, případně tyto postupy přehodnotit.
- Zrevidovat postupy nakládání s odpady ze zdravotnických zařízení nebo jim podobných zařízení a zároveň v souladu s vyhláškou č. 381/2001 Sb. dle katalogového čísla 18 01 01 Ostré předměty.
 - Tj. umístit jasně označené a technicky bezpečné nádoby pro ukládání ostrých předmětů určených k jednorázovému použití, včetně injekčního vybavení na všechna místa, kde se ostré předměty používají, tak aby byly lehce a pohodlně dostupné a tak, aby použité předměty mohly být vyhozeny okamžitě. Nádoby nesmí být přepřlňovány a musí se likvidovat jednou za 24 hodin.
- Vyloučit používání ostrých předmětů v případech, ve kterých to není nezbytné.
- Provéřit zdali zaměstnavatel zaměstnancům poskytuje osobní ochranné pracovní prostředky podle § 104 zákona č. 262/2006 Sb. zákoníku práce a nařízení vlády č. 495/2001 Sb., kterým se stanoví rozsah a bližší podmínky pro poskytování osobních ochranných pracovních prostředků a mycích, čistících a dezinfekčních prostředků.
- Zajistit, aby zaměstnancům byly poskytnuty zdravotnické prostředky, jejichž konstrukce zahrnuje ochranné mechanismy, které snižují pravděpodobnost, že zdravotnický pracovník bude vystaven poranění jehlou nebo jiným ostrým předmětem.
- Zdůraznit zákaz vrácení krytů na použité jehly v souladu s vyhláškou č. 306/2012 Sb. o podmínkách předcházení vzniku a šíření infekčních onemocnění a o hygienických požadavcích na provoz zdravotnických zařízení a ústavů sociální péče.
- Zajištění odpovídajícího lékařského dohledu v souladu s čl. 14 směrnice 2000/54/ES o ochraně zaměstnanců před riziky spojenými s expozicí biologickým činitelům při práci
- Provéřit zdali jsou zaměstnanci očkováni v souladu s vyhláškou Ministerstva zdravotnictví č. 439/2000 Sb. o očkování proti infekčním nemocem.
- Zajistit, aby zaměstnanci byli o rizicích poranění ostrými předměty plně informováni a bylo jim poskytováno školení v souladu s tímto metodickým doporučením včetně školení o správném používání bezpečnostních zdravotnických pomůcek.

4. Hlášení poranění ostrým předmětem

Každé poranění zaměstnance, které vzniklo při manipulaci s ostrým kontaminovaným předmětem nebo nástrojem použitým k provádění zdravotních výkonů během poskytování zdravotní péče a může mít za důsledek vznik infekčního onemocnění přenosného krví, musí zaměstnanec bezodkladně oznámit zaměstnavateli, přímému nadřízenému nebo zástupci zaměstnanců pro BOZP, dle § 106, odstavce 4, písmena h), Zákoníku práce.

Zaměstnavatel je každé takové poranění povinen bezodkladně nahlásit příslušnému orgánu ochrany veřejného zdraví v souladu s § 75b zákona č. 258/2000 Sb. o ochraně veřejného zdraví. Hlášení poranění ostrými předměty se ohlašují na územních pracovištích krajských hygienických stanic, a to na oddělení epidemiologie.

5. Školení personálu

Zaměstnavatel zajistí zaměstnancům školení o zásadách a postupech souvisejících s poraněními ostrými předměty.

Školení je pro všechny zaměstnance povinné. Zaměstnavatel uvolní zaměstnance, kteří se mají školení účastnit.

Zaměstnanci jsou školeni pravidelně jednou ročně. Kromě toho je školení zajištěno také vždy, když jsou na pracovišti zavedeny nové

postupy v oblasti ochrany před poraněním ostrými předměty nebo se začnou používat nové typy zdravotnických pomůcek.

Zaměstnavatel zajistí také úvodní vstupní školení BOZP při nástupu zaměstnance na pracoviště.

Úvodní vstupní a periodické školení zaměstnanců zahrnuje následující témata:

- Rizika související s expozicí zaměstnanců krvi a tělním tekutinám.
- Význam imunizace, a to podle konkrétních postupů na pracovišti.
- Preventivní opatření proti poranění ostrými předměty včetně standardních bezpečnostních opatření.
- Správné postupy používání a likvidace ostrých předmětů.
- Správné používání zdravotnických prostředků, jejichž konstrukce zahrnuje ochranné mechanismy proti poranění ostrými předměty.
- Opatření, která je nutné přijmout v případě poranění.
- Postupy hlášení, zásahů a monitorování a jejich význam.
- Vytváření kultury neobviňování postiženého, který se ostrým předmětem poraní a poranění oznámí.

6. Používání bezpečnostních pomůcek

Pokud hodnocení rizik ukáže, že riziko poranění ostrým předmětem nelze vyloučit nebo minimalizovat na akceptovatelnou úroveň, zaměstnavatel je povinen zaměstnanci zajistit zdravotnické ochranné prostředky, jejichž konstrukce zahrnuje ochranné mechanismy zvyšující jejich bezpečnost.

Tyto zdravotnické prostředky mají zabudované bezpečnostní mechanismy, které jsou navrženy tak, aby zabránily poranění ostrým předmětem před, během nebo po jeho použití. Zdravotnické prostředky lze rozdělit na aktivní a pasivní. Pasivní zdravotnické prostředky disponují mechanismem, který se automaticky aktivuje po použití, například když je kanyla vytažena z pacientovy žíly. Aktivní zdravotnické prostředky musí být manuálně spuštěny zdravotnickým pracovníkem. Pro každý lékařský postup je třeba použít ten typ zdravotnického prostředku, který je k jeho výkonu vhodnější.

Při posuzování, zda se jedná o bezpečnostní zdravotnický prostředek, se použijí následující kritéria výběru. Kritéria stanovila evropská organizace European Biosafety Network, která se implementací směrnice 2010/32/EU v členských státech Evropské unie zabývá.

- Pomůcka nesmí mít negativní vliv na péči o pacienta
- Bezpečnostní pomůcka musí spolehlivě fungovat
- Bezpečnostní mechanismus musí být nedílnou součástí bezpečnostní pomůcky, ne oddělené příslušenství
- Bezpečnostní pomůcka musí být jednoduše použitelná a vyžaduje pouze malou změnu technického postupu ze strany zdravotnického pracovníka
- Aktivace bezpečnostního mechanismu musí být pohodlná a musí zdravotníkovi umožnit, aby si udržel náležitou kontrolu nad procesem
- Pomůcka nesmí vytvářet další bezpečnostní rizika nebo vystavovat zdravotníka zdroji krve
- Aktivace jednou rukou nebo automatická aktivace je žádoucí
- Aktivace bezpečnostního mechanismu musí být zdravotníkovi ukázána prostřednictvím akustické, hmatové nebo vizuální značky
- Bezpečnostní mechanismus nesmí být jednoduše vratný, pokud je jednou aktivován

Příklady bezpečnostních zdravotnických prostředků naleznete v **Příloha č. 1 - Příklady bezpečnostních zdravotnických prostředků**

7. Reakce na poranění ostrým předmětem a následná opatření

Každý poskytovatel zdravotních služeb zavede příslušné zásady a postupy pro případ poranění ostrými předměty. Všichni zaměstnanci musí být s těmito zásadami a postupy prokazatelně seznámeni v rámci vstupního a periodického školení BOZP.

Zaměstnavatel učiní okamžité kroky k zajištění péče o zraněného zaměstnance včetně poskytnutí postexpoziční profylaxe a nezbytných zdravotních testů, pokud je to indikováno z lékařských důvodů, jakož i vhodného lékařského dohledu.

Zaměstnavatel vyšetří příčiny a okolnosti případu a nehodu či mimořádnou událost zaznamenaná dle Nařízení vlády č. 201/2010 Sb. do Knihy úrazů, přičemž v případě potřeby přijme nezbytná opatření. Zaměstnanec musí v přiměřené době poskytnout příslušné informace potřebné ke shromáždění veškerých podrobností o nehodě nebo mimořádné události.

Důvěrná povaha informací o poranění, diagnóze a léčbě je prvořadá a musí být zachována. Je nutné dodržovat kulturu neobviňování, jak stanovuje Příloha Směrnice 2010/32/EU v odstavci 11 Ustanovení 4: Zásady.

8. Konkrétní postupy v případě poranění ostrým předmětem

Obecná ustanovení

Pokud se zaměstnanec poraní kontaminovaným ostrým předmětem, postupuje se v souladu s platnou legislativou (především dle §75b zákona č. 258/2000 Sb. o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů) a dle pokynů místně příslušných orgánů ochrany veřejného zdraví (OOVZ).

Pokud se zaměstnanec poraní použitou jehlou nebo infikovaným ostrým předmětem, je třeba vždy dodržet následující postup:

- Rána se nechá několik minut krváčet a následně vymyje mýdlem a čistícím přípravkem.
- Rána se osuší a dezinfikuje virucidním přípravkem.
- Ihned po poranění se zaměstnanec odebere krev, aby se ověřil stav imunity proti virovým hepatitidám B, C a HIV v době expozice nákaze (HBsAg, anti HBs, anti HCV, anti HIV, jaterní testy), v případě že není možné odebrat krev na pracovišti, zaměstnanec odběry podstoupí u příslušného poskytovatele pracovnělékařských služeb.
- Je-li zaměstnanec řádně očkovan proti hepatitidě B, není třeba aktivní imunoprolaxe.
- Podobně se očkování neprovede u fyzické osoby s prokazatelně prožitým onemocněním virovou hepatitidou B (v souladu s vyhláškou 537/2006 Sb. §9b).
- U zaměstnance neočkovaného nebo částečně očkovaného se dokončí vakcinace proti hepatitidě B ihned po zjištění imunitního stavu – týká se především nezdravotních pracovníků, jako např. zaměstnanci úklidových firem, administrátoři, apod.
- Poranění ostrým předmětem je zaměstnancem bezodkladně ohlášeno zaměstnavateli, přímému nadřízenému nebo zástupci zaměstnanců pro BOZP, který je povinen prověřit okolnosti, za jakých k poranění došlo a zajistit nezbytnou evidenci poranění (záznam do Knihy úrazů, povinnost vést oddělenou evidenci o poranění ostrým předmětem) a nahlásit ji OOVZ.
- Poraněný zaměstnanec je odeslán k příslušnému poskytovateli pracovnělékařských služeb, dále se postupuje dle pokynů tohoto orgánu společně s OOVZ.
- Následná vyšetření osob, které se poranily o použitou injekční jehlu, jsou podrobněji popsána v článku č. 7 Přílohy č. 8 ve vyhlášce č. 473/2008 Sb. o systému epidemiologické bdělosti, případně dle informací OOVZ.

Příloha č. 1 - Příklady bezpečnostních zdravotnických prostředků

Níže naleznete demonstrativní výčet bezpečnostních zdravotnických prostředků, které a jsou dostupné na českém trhu. Zdravotnické prostředky jsou rozděleny do šesti vybraných kategorií podle typu použití.

Jehly pro přípravu medikace	
Bezjehlové vstupy do IV linek	
Periferní žilní/arteriální katetry	
Jehly: aplikační, odběrové, pro inzulínová pera	

Bezpečnostní stříkačky

Lancety pro kapilární odběry

Bezpečnostní skalpely

